

examenbundel.nl

examen bundel

Meer dan alleen oefenexamens

Nu bij je boek
mijn.examenbundel.nl
Online oefenen, video's en meer

2024|2025

havo

Maatschappijwetenschappen

ThiemeMeulenhoff

#

**examen
bundel**>
Slim leren, zeker slagen

#

**BESTEL
MET
STAPEL-
KORTING!**

#

Slim leren, zeker slagen met Examenbundel!

#

Oefenopgaven, samenvattingen, woordjes,
examentips en inspiratie: op examenbundel.nl
vind je alles om je optimaal voor te bereiden
op je examens.

#ikgazekerlagen #geenexamenstress examenbundel.nl

examenbundel.nl

examen bundel

Meer dan alleen oefenexamens

2024 | 2025

S. van den Broek

havo

Maatschappijwetenschappen

Colofon

Auteurs

Simon van den Broek

Vormgeving binnenwerk

Maura van Wermeskerken, Apeldoorn

Opmaak

Crius Group, Hulshout

Over ThiemeMeulenhoff

ThiemeMeulenhoff ontwikkelt slimme flexibele leeroplossingen met een persoonlijke aanpak. Voor elk niveau en elke manier van leren. Want niemand is hetzelfde.

We combineren onze kennis van content, leerontwerp en technologie, met onze energie voor vernieuwing. Om met en voor onderwijsprofessionals grenzen te verleggen. Zo zijn we samen de motor voor verandering in het primair, voortgezet en beroepsonderwijs.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

Boek ISBN 978 90 06 48688 9

Pakket ISBN 978 90 06 31595 0

Eerste druk, eerste oplage, 2024

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Deze uitgave is volledig CO₂-neutraal geproduceerd.

Het voor deze uitgave gebruikte papier is voorzien van het FSC®-keurmerk.

Dit betekent dat de bosbouw op een verantwoorde wijze heeft plaatsgevonden.

Zo werk je met deze Examenbundel

De eerste stap om vol vertrouwen je examen voor dit vak in te gaan heb je gezet! Deze Examenbundel is namelijk de beste voorbereiding, omdat je oefent met echte examenopgaven. Kijk hoe het werkt.

De indeling van het boek

Je Examenbundel bestaat uit verschillende delen:

- **De oriëntatietoets:** krijg snel een eerste indruk hoe je scoort op de verschillende examenonderwerpen.
- **Deel 1 - Oefenen op onderwerp:** oefen gericht met examenopgaven over de onderwerpen die jij lastig vindt.
- **Deel 2a - Examens met uitwerkingen:** oefen met hele examens met heldere uitleg van onze ervaren examendocenten.
- **Deel 2b - Examen 2024-I:** doe de generale repetitie voor het echte examen. De antwoorden en uitwerkingen staan op mijnexamenbundel.nl.

Hints en uitwerkingen

HINTS

Weet je niet hoe je een vraag moet aanpakken? Dan zijn er **hints** om je op weg te helpen.

UITWERKINGEN

Kijk de vragen na met de **uitwerkingen**. Daarin staat het juiste antwoord. Maar belangrijker: je krijgt duidelijke uitleg waaróm dit het juiste antwoord is en hoe je daar komt.

Zo oefen je én leer je tegelijk!

Online oefenen met Mijn Examenbundel

Bij dit boek hoort een online omgeving: mijnexamenbundel.nl. Het boek en Mijn Examenbundel werken met elkaar samen.

Maak de balans op

Leren en oefenen

Ook handig

Boek

- oriëntatietoets maken
- hele examens maken

- examenopgaven oefenen per onderwerp

- onderwerpregister

Mijn Examenbundel

- nakijken oriëntatietoets
- nakijken hele examens

Je scores worden bewaard!

- uitlegvideo's per onderwerp
- extra examenopgaven per onderwerp

Je ziet je voortgang!

- overzicht van de examenstof
- hulpmiddelen
- examentips

Alle belangrijke info bij elkaar!

Om optimaal gebruik te maken van boek én website, verwijst het boek op handige plekken naar mijnexamenbundel.nl.

Voorbeeld

Wil je weten hoe je de toets hebt gemaakt? De antwoorden staan op mijnexamenbundel.nl. Vul je punten in en bekijk je score per onderwerp. Je scores worden bewaard.

Activeer direct je code voor Mijn Examenbundel

Ga nu naar mijnexamenbundel.nl en maak meteen je account aan. Met de **activatiecode** die je per mail hebt ontvangen of via de ELO van je school, heb je toegang tot alle extra's die bij je boek horen.

Gebruik ook Samengevat

Wil jij je nóg beter voorbereiden op het eindexamen? Combineer **Examenbundel** dan met **Samengevat** - alle examenstof kort en bondig in één boek.

Heel veel succes!

Namens team Examenbundel heel veel succes met je examens! #slimleriniszekerslagen

Heb je een vraag of opmerking over deze Examenbundel? Ga dan naar examenbundel.nl/contact.

Opmerking

De overheid stelt de regels op voor het examen. Bijvoorbeeld wat de examenonderwerpen zijn, welke hulpmiddelen je mag gebruiken en wanneer het examen is. De auteurs en uitgever hebben deze Examenbundel met grote zorg samengesteld. Soms veranderen de regels van de overheid echter of worden er nieuwe afspraken gemaakt over wat die regels betekenen. Raadpleeg daarom altijd je docent of onze website www.examenbundel.nl voor actuele informatie die voor jouw examen van belang is.

Inhoud

- 7 **Wat je moet kennen voor het examen maatschappijwetenschappen 2025**
- 11 **Examenprogramma**
- 14 **Vaardigheden bij maatschappijwetenschappen**

Oriëntatietoets

- 19 Opgaven

Deel 1 Oefenen op onderwerp

1 Vaardigheden

- 1.1 Onderzoeksvaardigheden
- 29 Vragen
- 39 Hints
- 40 Uitwerkingen

- 1.2 Argumentatievaardigheden
- 44 Vragen
- 45 Hints
- 45 Uitwerkingen

- 1.3 Statistische informatie interpreteren
- 46 Vragen
- 51 Hints
- 52 Uitwerkingen

2 Vorming

- 55 Vragen
- 69 Hints
- 72 Uitwerkingen

3 Verhouding

- 80 Vragen
- 105 Hints
- 109 Uitwerkingen

4 Binding

- 126 Vragen
- 143 Hints
- 146 Uitwerkingen

5 Verandering

- 157 Vragen
- 172 Hints
- 174 Uitwerkingen

Deel 2a Examens met uitwerkingen

Examen 2023-I

- 185 Vragen
- 195 Uitwerkingen

Examen 2023-II

- 205 Vragen
- 215 Uitwerkingen

Deel 2b Examen 2024-I

Examen 2024-I

- 229 Vragen

Bijlagen

**Cijferbepaling
Onderwerpregister
Suggesties voor verder lezen**

Wat je moet kennen voor het examen maatschappijwetenschappen 2025

Het programma

Het programma voor het centraal schriftelijk examen maatschappijwetenschappen 2025 bestaat uit **kernconcepten** (centrale begrippen) en uit drie **contexten** (maatschappelijke thema's of vraagstukken). Deze kernconcepten en contexten zijn gerangschikt onder vier **hoofdconcepten**.

	hoofdconcepten			
	vorming	verhouding	binding	verandering
kernconcepten	socialisatie cultuur acculturatie identiteit politieke socialisatie ideologie	sociale (on)gelijkheid macht gezag samenwerking conflict	sociale cohesie sociale institutie groepsvorming cultuur politieke institutie representatie representativiteit	rationalisering individualisering institutionalisering democratisering staatsvorming globalisering
voorgescreven contexten	samenlevingsvormen	maatschappelijke verschillen	veiligheid	geen voor het centraal examen

Als je de titel van een opgave in een centraal examen leest, herken je niet altijd meteen over welke concepten of contexten de opgave gaat. De eerste opgave uit het havo-examen van 2019 bijvoorbeeld heeft als titel *Tatoeages*. Deze opgave gaat over de socialiserende werking van de media, waardoor steeds meer mensen een tatoeage laten zetten. Dit past bij het hoofdconcept vorming. Bij het examenprogramma beperken de opgaven zich echter nooit tot maar één hoofdconcept (met de kernconcepten die daarbij centraal staan), maar er worden ook altijd vragen over andere hoofd- en kernconcepten gesteld. Bij de opgave *Tatoeages* wordt ook gevraagd naar het kernconcept sociale ongelijkheid. Bij dezelfde opgave wordt bovendien nog een vraag gesteld over de context veiligheid. De tweede opgave van het havo-examen 2019 gaat over de context maatschappelijke verschillen, maar worden ook kernconcepten uit het hoofdconcept vorming gevraagd. Een aantal vragen hebben betrekking op het domein vaardigheden.

Het examen maatschappijwetenschappen

Op het examen krijg je twee boekjes. Het ene boekje (het opgavenboekje) bestaat uit 3-5 opgaven. Per opgave (met bijbehorende bronnen) worden 3-8 vragen gesteld met een totaal van 25-30 vragen. De meeste vragen zijn open vragen. In totaal kun je 55-60 punten halen. In de kantlijn bij iedere vraag staat het maximale puntenaantal dat je voor die vraag kunt halen.

In het andere boekje staan de bronnen aan de hand waarvan de vragen zijn geformuleerd (het bronnenboekje). De bronnen zijn vaak tekstgedeelten uit artikelen of onderzoeken, maar het kunnen ook tabellen, figuren of cartoons zijn. Het examen wordt afgenomen in een zitting van drie uur.

Hoofd- en kernconcepten op het examen

Als in een vraag staat dat je de omschrijving van hoofd- of kernconcepten moet gebruiken, gebruik dan in je antwoord die elementen uit de omschrijving van het hoofd- of kernconcept die nodig zijn om de vraag juist te kunnen beantwoorden. Het is niet voldoende als je alleen de hele omschrijving van het kernconcept opschrijft. Je moet het deel van het kernconcept dat je gebruikt, concreet maken met een gegeven uit de bron.

De omschrijving van een kernconcept bestaat uit verschillende delen. Bijvoorbeeld het kernconcept cultuur. De definitie luidt: 'Het geheel van voorstellingen, uitdrukkingsvormen, opvattingen, waarden en normen die mensen als lid van een groep of samenleving hebben verworven'.

Daarin kun je verschillende elementen onderscheiden. Het kan bij cultuur gaan om:

- voorstellingen;
- uitdrukkingsvormen;
- opvattingen;
- waarden en normen.

Afhankelijk van de vraag die wordt gesteld, kies je een van de elementen uit dit lijstje.

In de definitie wordt er nog een onderscheid gemaakt:

mensen kunnen de cultuur verwerven als:

- lid van een groep;
- lid van een samenleving.

Afhankelijk van de vraag kies je een van beide.

Als er gevraagd wordt om een omschrijving van het hoofd- of kernconcept te gebruiken, is het niet nodig de hele definitie op te schrijven. Wél moet je de juiste elementen noemen die je met behulp van de bron concreet maakt.

Een voorbeeld uit het examen van 2018-1:

Leg uit dat Aziatische populaire media deel uitmaken van de Aziatische populaire cultuur.

Gebruik in je uitleg:

- een voorbeeld uit tekst 4;
- de omschrijving van het kernconcept cultuur.

Antwoord op deze vraag:

In tekst 4 staat dat Koreaanse en Japanse series bepaalde waarden en normen verbeelden, zoals het belang van familiebanden en waardering voor hard werken.

Waarden en normen zijn een onderdeel van cultuur. Koreaanse en Japanse films en series zijn uitdrukkingsvormen van de Aziatische cultuur.

In dit voorbeeld worden de elementen 'waarden en normen' en 'uitdrukkingsvormen' gebruikt. Ze worden concreet gemaakt door een gegeven uit de bron. Waarden en normen worden concreet gemaakt door de waarden familiebanden en waardering voor hard werken. Het element uitdrukkingsvorm wordt met Koreaanse en Japanse films en series concreet gemaakt.

Je krijgt in dit voorbeeld dus géén punten als je alleen opschrijft dat 'normen en waarden deel uitmaken van de cultuur'. Je krijgt alleen punten als de normen en waarden concreet worden gemaakt met een gegeven uit de bron.

Een ander voorbeeld met het kernconcept cultuur uit het examen van 2017-1.

"Beredeneer dat een toename van de diversiteit in speelgoedfiguren van LEGO kan zorgen voor een verandering in de socialisatie van kinderen. Gebruik in je redenering de omschrijving van het kernconcept cultuur (...)".

Het antwoordmodel van de examenmakers luidt als volgt:

"Als meer groepen (sociale categorieën) in speelgoedfiguren zijn vertegenwoordigd, kan dit bijdragen aan **een andere voorstelling die kinderen hebben over deze groepen/ de samenleving**¹. Kinderen kunnen zich onder andere meer bewust worden van het bestaan van bepaalde groepen in de samenleving. Voorstellingen zijn onderdeel van cultuur." Dit maakt duidelijk dat de elementen uit de definitie bij deze vraag moeten zijn:

- voorstellingen;
- groepen/samenleving (beide goed).

1 Wat **vet** gedrukt staat in het antwoordmodel verwijst naar het element uit de omschrijving dat gekozen moet zijn.

Let op:

Bij de examens tot 2019 werd er in de vraag alleen gevraagd naar 'een kernconcept'. Dat is in 2019 veranderd in 'de omschrijving van het kernconcept'. Let daar dus op als je examenvragen van vorige jaren maakt. Het antwoord dat je moet geven op deze vragen is hetzelfde gebleven: je moet delen van het kernconcept gebruiken en concreet maken met gebruik van de bron.

Bepaling van je cijfer en de normering van het examen

Je gemaakte examen wordt eerst nagekeken door je eigen docent(e) aan de hand van een *correctievoorschrift*, dat is vastgesteld door de vaststellingscommissie maatschappijwetenschappen van het College voor Toetsing en Examens (CvTE). Daarna kijkt een docent(e) maatschappijwetenschappen van een andere school je examen na. Samen bepalen ze het uiteindelijk aantal behaalde punten. Afhankelijk van de landelijke resultaten voor het examen wordt door het CvTE de norm bepaald. Die norm is de omrekening van punten naar cijfers.

Voor de berekening van het eindcijfer voor maatschappijwetenschappen tellen schoolexamen en centraal examen ieder voor 50% mee.

Gebruik van het woordenboek Nederlands bij het examen

Een eendelig verklarend woordenboek Nederlands is toegestaan bij het maken van het centraal schriftelijk examen. In plaats hiervan mag ook gebruikgemaakt worden van een woordenboek van Nederlands naar een vreemde taal, bijvoorbeeld naar de eigen thuistaal van de kandidaat. Een woordenboek kan een hulpmiddel zijn dat zekerheid geeft bij een enkel woord of begrip. Wel kan te veel opzoeken van woorden of begrippen tot tijdnoed leiden. Een ander punt is dat omschrijvingen van begrippen in het woordenboek niet altijd overeenkomen met de omschrijvingen van deze begrippen in de vaktaal. Alleen de formulering van de begrippen zoals omschreven in de syllabus Maatschappijwetenschappen HAVO, versie examen 2025¹ zijn geldig.

Andere hulpmiddelen

Naast het woordenboek Nederlands zijn er ook andere hulpmiddelen toegestaan, zij het dat die bij de beantwoording van de vragen van het examen maatschappijwetenschappen niet direct van belang zijn. Het gaat dan om schrijfmateriaal, tekenpotlood, blauw en rood kleurenpotlood, liniaal, passer, geometrische driehoek, vlakgum en rekenmachine.

Vorbereiding op het examen met deze bundel

- Zorg ervoor dat je goed vertrouwd bent met de uitwerkingen van het examenprogramma, zoals die beschreven staan in de havo syllabus voor het examen van 2025.
- Maak de oefenopgaven in deze bundel. Daarmee kun je nagaan of je de vragen kunt beantwoorden en of deze antwoorden overeenkomen met de uitwerkingen bij de vragen in deze bundel.
- Maak de examens maatschappijwetenschappen van 2023-I, 2023-II en 2023-III. Niet alleen heb je dan een beeld van hoe een examen er in zijn geheel uitziet, maar ook van wat de juiste antwoorden zijn die in het antwoordmodel beschreven staan.
- Neem kennis van de berichtgeving van de media over maatschappelijke en politieke onderwerpen; lees – eventueel naast een regionale krant – regelmatig een landelijke kwaliteitskrant (bijvoorbeeld *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *Trouw*), en kijk regelmatig naar het *NOS Journaal* en/of *RTL 4 Nieuws* en/of luister regelmatig naar het *NOS Radio 1 Journaal*.

Het examen is echter al een jaar voor de dag waarop het examen plaatsvindt, gemaakt. Dus het is niet nodig enkele weken voor het examen een nieuwsitem uit te spitten. Dat zal niet voorkomen in het examen.

1 www.examenblad.nl.

Wat voor vragen kun je verwachten op het examen?

Verschillende typen vragen zijn mogelijk. Hieronder staat een aantal mogelijkheden.

- vraag over onderzoek doen. Havoleerlingen moeten onderzoeksvaardigheden beheersen. Dat kan betekenen dat je zelf een hypothese of vraagstelling moet bedenken of dat je een gegeven onderzoek moet beoordelen: op afhankelijke en onafhankelijke variabelen, op betrouwbaarheid, validiteit en representativiteit.
- argumentenvraag. Er wordt een stelling gegeven. Je moet een argument vóór of een argument tegen de stelling geven. Soms moet je in de argumentatie nog aanvullende informatie gebruiken, bijvoorbeeld een specifiek kernconcept.
- vraag over grafieken en tabellen. Havoleerlingen moeten informatievaardigheden beheersen. Dat kan betekenen dat je elementaire statistische informatie uit grafieken en tabellen moet interpreteren.
- vraag over voorgeschreven contexten. Er wordt gevraagd naar kennis/inzicht over een van de drie voorgeschreven contexten, voor havo bijvoorbeeld over samenlevingsvormen.
- vraag over hoofd- en kernconcepten. Er wordt naar kennis/inzicht gevraagd over de hoofd- en kernconcepten.
- vraag waarin hoofd- en kernconcepten toegepast moeten worden in een van de drie voorgeschreven contexten. Een dergelijke vraag kan al voorschrijven welk kernconcept je in de toepassing moet gebruiken of je krijgt de opdracht om zelf een selectie te maken uit de kernconcepten die bij een hoofdconcept aan bod komen. De toepassing van hoofd- en kernconcepten bij een voorgeschreven context als samenlevingsvormen staat soms ook al in de syllabus beschreven.
- vraag waarin hoofd- en kernconcepten toegepast moeten worden in een nieuwe context. Een dergelijke vraag kan al voorschrijven welk kernconcept je in de toepassing moet gebruiken of je krijgt de opdracht om zelf een selectie te maken uit de kernconcepten die bij een hoofdconcept aan bod komen. De toepassing van hoofd- en kernconcepten bij een nieuwe context staat niet beschreven in de syllabus, dit moet je zelf beredeneren.

Tijdens het examen

Neem de tijd om de vraag goed te lezen! Kijk ook naar het aantal punten dat voor de vraag staat (1p; 2p; 3p; 4p). Het ligt voor de hand dat correcte antwoorden voor vragen waar je meer punten voor kunt halen, bijdragen aan een goed eindcijfer. Als je in tijdnood komt en niet meer alle resterende vragen kunt beantwoorden, kan een keuze voor een vraag waar meer dan één punt voor te behalen is, een goede zijn. Het aantal punten dat voor een vraag te behalen is, is ook een aanwijzing voor het aantal onderdelen dat een antwoord moet bevatten. Wordt er gevraagd naar twee kernconcepten, dan zijn er meestal twee punten te behalen, voor ieder kernconcept één punt. Wordt er gevraagd naar één kernconcept maar ook nog om een toelichting, dan valt er één punt te behalen voor het kernconcept maar een tweede punt voor de toelichting.

Examenprogramma

Hieronder staan de officiële (lees: wettelijke) exameneisen maatschappijwetenschappen per domein en een uitwerking daarvan. Het totaal geeft aan welke kennis en vaardigheden bij het centraal examen van 2025 worden verwacht.

De examenstof

Domein A: Vaardigheden

Subdomein A1: Informatievaardigheden

- 1 De kandidaat kan:
 - benodigde informatie verwerven en selecteren uit digitale en niet-digitale bronnen;
 - informatie verwerken en daaruit beredeneerde conclusies trekken;
 - de resultaten van een leeractiviteit beschrijven en presenteren.

Subdomein A2: Concept-contextbenadering

- 2 De kandidaat kan:
 - denkvaardigheden toepassen op de hoofdconcepten vorming, verhouding, binding en verandering en de bijbehorende kernconcepten: socialisatie, acculturatie, identiteit, cultuur, politieke socialisatie ideologie, sociale (on)gelijkheid, macht, gezag, conflict, samenwerking, sociale cohesie, sociale institutie, politieke institutie, representatie, representativiteit, groepsvorming, institutionalisering, individualisering, rationalisering, democratisering, globalisering en staatsvorming.
 - denkvaardigheden toepassen op contexten, daarbij gebruikmakend van hoofd- en kernconcepten. Het betreft zowel de in de domeinen beschreven contexten als andere contexten.
 - verbanden leggen tussen en binnen de in de domeinen beschreven contexten met behulp van hoofd- en kernconcepten.
 - verbanden leggen tussen en binnen andere contexten met behulp van hoofd- en kernconcepten.

Subdomein A3: Onderzoeksvaardigheden

- 3 De kandidaat kan:
 - gegeven onderzoeksresultaten beoordelen op betrouwbaarheid, validiteit en representativiteit;
 - een eenvoudig enigszins voorgestructureerd onderzoek opzetten en uitvoeren over een concreet maatschappelijk verschijnsel.

Domein B: Vorming (binnen een specifieke context)

Subdomein B1: Socialisatie

- 4 De kandidaat kan socialisatie binnen een specifieke context herkennen als een proces waarin cultuuroverdracht en cultuurverwerving plaatsvindt en waarin mensen een eigen identiteit ontwikkelen. Hij kan tevens culturen classificeren op basis van verschillende culturele dimensies.

Subdomein B2: Politieke socialisatie

- 5 De kandidaat kan voorbeelden van politieke socialisatie herkennen binnen een specifieke context. Hij kan tevens standpunten classificeren op basis van ideologieën en politieke dimensies.

Subdomein B3: Socialisatie binnen een specifieke context

6 De kandidaat kan in hoofdlijnen maatschappelijke ontwikkelingen beschrijven die van invloed zijn op socialisatieprocessen en op de rol van socialisatoren daarin. Hij kan tevens conclusies trekken over die veranderde socialisatieprocessen.

Subdomein B4: Overheidsbeleid en standpunten van politieke partijen

7 De kandidaat kan weergeven op welke manieren de overheid invloed tracht uit te oefenen op het proces van (politieke) socialisatie. Hij kan tevens afleiden welke opvattingen aanhangers van politieke stromingen hebben over de rol van de overheid binnen een specifieke context.

Domein C: Verhouding (binnen een specifieke context)**Subdomein C1: Sociale ongelijkheid**

8 De kandidaat kan binnen een specifieke context sociale ongelijkheid verklaren en kan beschrijven wat de gevolgen zijn van sociale ongelijkheid.

Subdomein C2: Macht en gezag

9 De kandidaat kan contextmateriaal classificeren naar niveaus, naar soorten en naar bronnen van macht. Hij kan macht onderscheiden van gezag en theorieën vergelijken over de machtsverdeling in een democratie.

Subdomein C3: Maatschappelijke en politieke conflicten en samenwerking

10 De kandidaat kan ontleden welke oorzaken ten grondslag liggen aan maatschappelijke en politieke conflicten op de verschillende niveaus en wat de gevolgen ervan zijn. Hij kan tevens modellen onderscheiden gebaseerd op conflict of samenwerking.

Subdomein C4: Sociale ongelijkheid binnen een specifieke context

11 De kandidaat kan binnen een specifieke context categoriseren welke maatschappelijke posities mensen innemen in een samenleving en beschrijven welke kansen ze hebben dat hun maatschappelijke posities veranderen. Hij kan tevens de gevolgen van het innemen van een lage maatschappelijke positie benoemen.

Subdomein C5: Maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op sociale ongelijkheid binnen een specifieke context

12 De kandidaat kan maatschappelijke ontwikkelingen beschrijven die invloed hebben op de sociale ongelijkheid binnen een specifieke context aan de hand van daarvoor relevante hoofd- en kernconcepten.

Subdomein C6: Overheidsbeleid en standpunten van de politieke partijen

13 De kandidaat kan binnen een specifieke context onderscheiden met welke instrumenten de overheid de mate van sociale ongelijkheid tracht te beïnvloeden, wat de gevolgen ervan kunnen zijn en welke opvattingen aanhangers van de politieke stromingen hebben over kwesties binnen deze specifieke context.

Domein D: Binding (binnen een specifieke context)**Subdomein D1: Sociale cohesie: mate van binding**

14 De kandidaat kan typen bindingen onderscheiden en indelen naar niveaus. Hij kan het verband leggen tussen sociale cohesie en sociale controle en voorbeelden geven van kenmerken van sociale instituties.

Subdomein D2: Politieke instituties en representatie/representativiteit

15 De kandidaat kan bindingen in de samenleving illustreren aan de hand van politieke instituties en beschrijven wat het belang is van representativiteit/representatie voor een democratische rechtsstaat. Tevens kan de kandidaat beredeneren hoe er vanuit verschillende visies geoordeeld wordt over representativiteit binnen een specifieke context.

Subdomein D3: Bedreigingen voor de bindingen in de samenleving binnen een specifieke context

16 De kandidaat kan in hoofdlijnen aangeven welke potentiële bedreigingen binnen een specifieke context zijn afgenomen respectievelijk toegenomen en welke invloed deze bedreigingen hebben op bindingen in de samenleving.

Subdomein D4: Overheidsbeleid en standpunten van politieke partijen

17 De kandidaat kan onderscheiden welke uitgangspunten ten grondslag liggen aan het overheidsbeleid en hoe de verschillende politieke stromingen door middel van beleid invloed trachten uit te oefenen op de mate van sociale cohesie in de samenleving.

Domein E: Verandering (binnen een specifieke context)**Subdomein E1: Veranderingsprocessen rationalisering, individualisering en institutionalisering**

18 De kandidaat kan beschrijven hoe rationalisering, individualisering en institutionalisering worden beschouwd als typerend voor de ontwikkeling van westerse samenlevingen van traditioneel naar modern.

Subdomein E2: Veranderingsprocessen staatsvorming, democratisering en globalisering

19 De kandidaat kan beschrijven hoe staatsvorming, democratisering en globalisering worden beschouwd als typerend voor de ontwikkeling van westerse samenlevingen van traditioneel naar modern.

Vaardigheden bij maatschappijwetenschappen

Bij het vak maatschappijwetenschappen leer je niet alleen over de hoofd- en kernconcepten en over de contexten als samenlevingsvormen, maatschappelijke verschillen en veiligheid. Gedurende de jaren leer je ook bepaalde vaardigheden aan.

In het havo examenprogramma worden drie subdomeinen onderscheiden waarin vaardigheden beschreven staan: informatievaardigheden (A1), concept-contextbenadering (A2) en onderzoeksvaardigheden (A3) (zie onderdeel Examenprogramma in deze bundel). De vaardigheden die bij A1, A2 en A3 genoemd worden moet je kunnen gebruiken op het centraal schriftelijk examen. Om je geheugen weer even op te frissen vind je hieronder een aantal nuttige tips en korte uitleg over een aantal van de vaardigheden die je voor je centraal schriftelijk examen moet beheersen en moet kunnen toepassen.

Informatievaardigheden (A1)

Op het centraal schriftelijk examen krijg je bronnen waar je op basis van vakinhoudelijke kennis informatie of gegevens uit moet kunnen halen. Bronnen zijn krantenartikelen, cartoons maar soms ook tabellen en/of grafieken. In dit examenprogramma staan hoofd- en kernconcepten centraal. Daarom wordt ook gevraagd of je specifieke hoofd- en kernconcepten kunt herkennen in bronnen.

Ook over de bronnen zelf moet je een oordeel kunnen geven: of die betrouwbaar en representatief zijn door na te gaan waar de bron vandaan komt, wie de schrijver is, met welk doel de bron geschreven is, of het om feiten gaat of om een mening etc.

Concept-contextbenadering (A2)

Het vak maatschappijwetenschappen bestudeert de samenleving en de vele sociale en politieke verschijnselen die erin voorkomen. Om inzicht te krijgen in deze complexe materie is gekozen voor een kennisbasis met een beperkt kader aan hoofd- en kernconcepten.

Deze vier hoofdconcepten¹ en 23 kernconcepten vormen de kern van de examenstof. Je moet het volgende kennen en kunnen:

- De letterlijke definitie van de hoofd- en kernconcepten (zie Bijlage 3 syllabus) kunnen noemen.
- In bepaalde definities komen meerdere elementen (onderdelen) voor. Ook die moet je kunnen onderscheiden en kunnen selecteren welke je moet noemen in een bepaald antwoord.
- Je moet weten welke kernconcepten bij welk hoofdconcept aan bod komen.
- Je moet in bronnen hoofd- en kernconcepten kunnen herkennen.
- Je moet verbanden kunnen leggen tussen kernconcepten, ook tussen kernconcepten die bij verschillende hoofdconcepten aan bod komen.
- Je moet de hoofd- en kernconcepten kunnen gebruiken bij de drie voorgeschreven contexten en bij andere nieuwe contexten.

Deze kennisbasis moet je in principe bij alle contexten (gebeurtenissen, maatschappelijke vraagstukken en ontwikkelingen) kunnen gebruiken. Maar er zijn drie contexten verplicht voorgeschreven: samenlevingsvormen (hoofdconcept vorming), maatschappelijke verschillen (hoofdconcept verhouding) en veiligheid (hoofdconcept binding). Daarvan moet je het volgende kennen:

- De subdomeinen die gaan over de voorgeschreven contexten.
- Je moet het hoofdconcept en de kernconcepten waar de context bij hoort kunnen gebruiken om deze context te verhelderen.
- Daarnaast moet je ook andere hoofd- en kernconcepten kunnen gebruiken in deze context.

¹ Ook van het schoolexamen domein E Verandering, moet je het hoofdconcept verandering en de kernconcepten die daarbij aan bod komen, voor het centraal examen kennen.

Onderzoeksvaardigheden (A3)

Veel informatie over de maatschappij wordt verzameld door onderzoekers. Het is belangrijk om te weten wat voor onderzoek zij uitgevoerd hebben, hoe ze dat gedaan hebben en waarom op die manier. Daar worden soms vragen over gesteld in het examen.

- De vraag of het onderzoek *betrouwbaar* is: dat wil zeggen dat bij herhaling van het onderzoek weer dezelfde meetresultaten gevonden worden.
- De vraag of het onderzoek *valide* is: dat wil zeggen of het onderzoek meet wat de onderzoeker wil meten (waar de hypothese over gaat).
- De vraag of het onderzoek *representatief* is: dat wil zeggen de mate waarin een steekproef de beoogde populatie weerspiegelt. Een steekproef is de groep respondenten waarop het onderzoek is gebaseerd; een steekproef is een uittreksel van een populatie. De populatie is de groep waarover men na het onderzoek een uitspraak wil doen.

Verder kan gevraagd worden om een hypothese of een vraagstelling te formuleren, soms met aanvullende eis bijvoorbeeld dat een bepaald kernconcept voorkomt in die vraagstelling of hypothese.

- Een *vraagstelling* is een onderzoeksvraag, een vertrekpunt bij een sociaalwetenschappelijk onderzoek.

Een voorbeeld:

Hoeveel jongens en hoeveel meisjes van 18 jaar gaan stemmen bij de Tweede Kamerverkiezingen en wat stimuleert hen daarin?

- Een *hypothese* is een uitspraak/stelling over de werkelijkheid die getoetst kan worden. Een hypothese kan geformuleerd worden in de 'als x – dan y'-vorm. Varianten hierop zijn de vormen: 'hoe meer/minder x ... des te meer/minder y ...', of 'hoe groter/kleiner', 'indien/dan', of 'naarmate/dan'.

Na afloop van je onderzoek kun je zeggen of de hypothese juist was of niet.

Een voorbeeld:

Leerlingen die lessen krijgen over politieke partijen, gaan vaker stemmen als zij 18 jaar zijn dan leerlingen die geen lessen krijgen over politieke partijen.

In hypothesen moet je variabelen kunnen onderscheiden. In bovengenoemd voorbeeld zijn dat de variabele 'lessen over politieke partijen' en de variabele 'stemmen op 18-jarige leeftijd'. Het worden 'variabelen' genoemd omdat ze in het onderzoek variëren: wel of niet lessen over politieke partijen en wel of niet stemmen op 18-jarige leeftijd.

De gevonden variabelen moet je kunnen onderscheiden in *onafhankelijke* en *afhankelijke variabelen*. Een *onafhankelijke variabele* wordt door de onderzoeker gekozen omdat hij vermoedt dat deze van invloed is op de afhankelijke variabele. De onderzoeker kijkt wat het effect is van veranderingen in de onafhankelijke variabele (wel of niet lessen over politieke partijen) op een afhankelijke variabele (stemgedrag van jongeren van 18 jaar). Het vermoeden is dat het stemgedrag van 18-jarigen afhankelijk is van het wel of niet les krijgen over politieke partijen, vandaar de naam 'afhankelijke' variabele.

En als laatste kan gevraagd worden variabelen verder te *operationaliseren*. Dat wil zeggen 'meetbaar maken', zo concreet maken dat ze onderzocht kunnen worden. In genoemd voorbeeld kan de afhankelijke variabele concreet gemaakt worden door aan te geven om hoeveel lessen het dan gaat en wat er over de politieke partijen dan besproken moet zijn. Naast een *onafhankelijke* en *afhankelijke* variabele kan er ook sprake zijn van een *interveniërende* variabele. Dat is een variabele die er 'tussenkamt' en mogelijk meer als oorzaak gezien kan worden voor het gaan stemmen dan het geven van de lessen. In genoemd voorbeeld zou het kunnen zijn dat ouders hun kinderen stimuleren om te gaan stemmen. Dat zou een interveniërende variabele kunnen zijn. Misschien meer bepalend voor het gaan stemmen als je 18 jaar bent dan het volgen van de lessen, maar dat moet onderzoek uitwijzen.

Door middel van onderzoek willen wetenschappers achterhalen of er een *correlatie* is tussen variabelen: dat wil zeggen ze willen weten of er een verband is tussen de variabelen. Dat verband is soms een specifiek oorzaak/gevolg verband. Dan is er sprake van *causaliteit*.

Bij Deel 1 staan bij Vaardigheden vragen die gaan over onderzoeksvaardigheden.

Denkvaardigheden

Belangrijk bij de voorbereiding op het centraal examen is dat je niet alleen weet **wat** je moet kennen maar ook **hoe** hierover vragen gesteld worden.

Het gaat bij de examens maatschappijwetenschappen maar in beperkte mate om het uit het hoofd leren van definities en andere kennis. Het hoofddoel van de concept-contextbenadering is dat je inzicht krijgt in de examenstof. Je leert het hoofdconcept vorming en de daaronder gerangschikte kernconcepten aan de hand van de context samenlevingsvormen. Maar op het examen krijg je vaak andere contexten die je nog niet eerder gezien hebt. Daar moet je dan ook jouw kennis en inzicht op kunnen toepassen. Bijvoorbeeld door zelf met verklaringen te komen op basis van aangeleverde bronnen of zelf verbanden te kunnen leggen.

In Deel 2a waar eerdere examens zijn te vinden van het eerste tijdvak 2018 en 2019 zal bij de uitwerking toegelicht worden waaraan je kunt zien wat voor type vraag gesteld is: meer gericht op het reproduceren van geleerde kennis of juist meer het testen van je inzicht bij een nieuw onderwerp.

Hoe zou je het nu al doen op een examen? De oriëntatietoets geeft je een eerste indruk.

Oriëntatietoets

Opgave 1 'Nederlandse Turk waant zich in Turkije van jaren 50'

tekst 1 'Nederlandse Turk waant zich in Turkije van jaren 50'

Nederlandse Turken reageren fel op de kritiek op hun gebrekkige integratie. Misschien niet zo gek. De 400.000 Turken die in Nederland wonen, konden jarenlang hun gang gaan. Met hun hoofd en hart zijn ze nog in Istanboel.

Het is een bekend beeld in alle grote Nederlandse steden. Als Galatasaray of een andere Turkse topclub een grote voetbalprestatie levert, gaan de Turken luid toeterend de straat op. Geen ander volk in Nederland leeft zo massaal mee met de verrichtingen van clubs in hun vaderland.

Het illustreert volgens Turks-Nederlandse schrijver Özcan Akyol de band die Turken nog altijd met hun geboorteland hebben. Turken in Nederland lezen Turkse kranten, kijken naar de Turkse televisie, chatten met Turkse leeftijdsgenoten over Turkse zaken. Hun vrienden- en kennissenkring is vooral Turks. "Turken in Nederland voelen zich in de eerste plaats Turk," zegt Akyol. "Velen hebben het geloof dat ze hier tijdelijk zijn. Ze dromen ervan uiteindelijk met een mooi huis in Turkije van hun pensioen te genieten."

Zihni Özdil is wetenschappelijk docent wereldgeschiedenis aan de Erasmus Universiteit. Hij heeft jarenlang gepubliceerd over Turkse integratie. "Er werd gedacht: De Turken integreren goed want ze jatten minder tasjes dan Marokkanen. Het tegendeel is waar. Er is segregatie, je reinste apartheid, door al die Turkse scholen en Turkse organisaties. Dát is 30 jaar lang gesubsidieerd en gestimuleerd."

"Al die foute fundamentalistische en nationalistische clubs uit het land van mijn opa werden hier gefaciliteerd.(...) Nederland ontzuilde en de Turken in Nederland verzuilde door de subsidies aan de foute clubs waar minister Asscher nu stoer over loopt te doen."

Diplomatieke rel

Minister Asscher (Integratie) wil vier Turkse religieuze organisaties vijf jaar lang in de gaten houden omdat ze de integratie zouden belemmeren. Dat Asschers voornemen bij veel Turken in het verkeerde keelgat is geschoten, is volgens Özcan Akyol niet zo vreemd. Turken zijn een trots en nationalistisch volk. Veel trotser dan de Nederlanders. "Dat zit in de aard van het beestje. Turken in Turkije zijn ook zo."

Conservatief en nationalistisch

Özdil: "Expats¹ uit Turkije die in Nederland komen schrikken zich kapot als ze de Turkse gemeenschap hier zien. Of ze in een tijdmachine zitten en terug zijn in de jaren '50. Turken hier zijn zo conservatief en nationalistisch, gestimuleerd door het Nederlandse beleid. Ze denken dat ze Turk zijn, maar ze zijn Nederlander. Dat willen ze zich niet realiseren en de Nederlanders evenmin. Er is geen burgerschap."

1 Iemand die voor zijn/haar werk tijdelijk in het buitenland woont.

Akyol herkent het uit zijn jeugd. "Ik ben opgegroeid in Deventer. Daar zijn twee Turkse moskeeën en een Turkse voetbalvereniging. Op deze plekken zijn de Turken vooral te vinden. Ze gedragen zich in deze stad als vreemdelingen, waardoor ze een onbekende groep zijn gebleven in de gemeenschap. Als je die segregatie doelbewust in stand houdt, dan moet je niet raar opkijken dat mensen discrimineren."

bron: Algemeen Dagblad, Boere en Voermans, 28 november 2016, verkort en aangepast

Gebruik tekst 1.

In de tekst geven Akyol en Özdil voorbeelden waaruit blijkt dat volgens hun mening de acculturatie bij Turken in Nederland nog niet goed verloopt.

- 1 Leg met behulp van de omschrijving van het kernconcept acculturatie uit welke stimulerende maatregel een gemeente kan nemen om acculturatie bij Turken in Nederland te bevorderen.
- 2 Leg uit wat er bedoeld wordt met: 'Nederland ontzuidde en de Turken in Nederland verzuilden' (vijfde alinea).

"Het belang van onderlinge sociale cohesie in een bepaalde groep kan strijdig zijn met het belang van sociale cohesie in de samenleving".

- 3 Leg deze stelling uit en maak daarbij gebruik van een citaat uit de tekst en van de omschrijving van het kernconcept sociale cohesie.

Lees het artikel vanaf *Diplomatieke rel.*

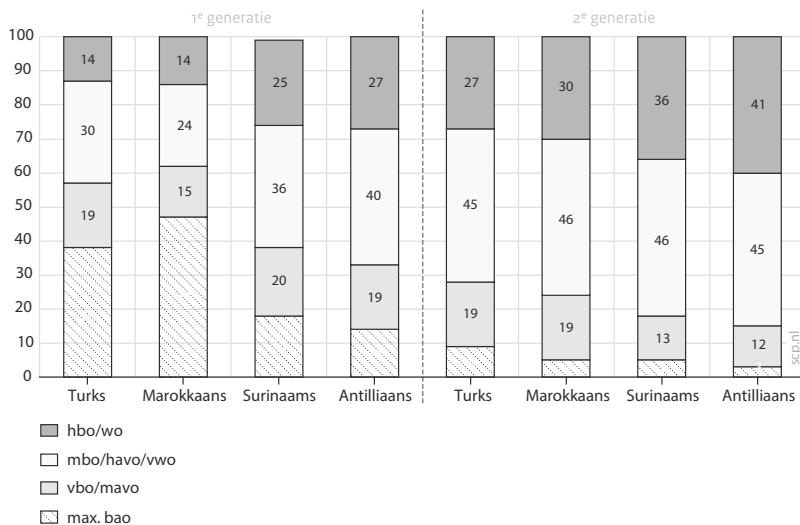
Minister Asscher wil organisaties verbieden die de integratie zouden belemmeren.

- 4 Leg uit dat de integratie van Turken in Nederland een bindingsvraagstuk is. Gebruik in je uitleg de omschrijving van het hoofdconcept en een kernconcept bij het hoofdconcept binding.
 - 5 Leg uit dat cultuur dynamisch is. Gebruik in je uitleg een citaat uit de tekst.
- Akyol zegt in de laatste zin van het artikel *"Als je die segregatie doelbewust in stand houdt, dan moet je niet raar opkijken dat mensen discrimineren"*.
- 6 Geef een voorbeeld van een mogelijk gevolg van deze discriminatie.

Gebruik tabel 1.

Tabel 1 gaat over de behaalde opleidingsniveaus van eerste generatie en tweede generaties van verschillende bevolkingsgroepen in Nederland. Eerste generatie wil zeggen dat iemand geboren is in het land van herkomst. Tweede generatie gaat over de kinderen van immigranten, de generatie die in Nederland is geboren.

- 7 Trek op basis van de gegevens uit tabel 1 een conclusie over welk van de vier bevolkingsgroepen (Turks, Marokkaans, Surinaams of Antilliaans) de hoogste vooruitgang boekt wat betreft het opleidingsniveau hbo/wo als je de eerste en tweede generatie vergelijkt.

tabel 1 opleidingsniveau van schoolgaanden en niet-schoolgaanden, 15-64 jaar, naar herkomst en generatie, 2015 (in procenten)

bron: *Integratie in zicht*, SCP, 2016

- 8 Hoe kan het verschil tussen het behaalde opleidingsniveau van deze twee generaties verklaard worden? Maak in je verklaring gebruik van de omschrijving van het kernconcept *acculturatie* en een immaterieel cultuurkenmerk.

In de tekst wordt een vrij negatief beeld geschetst over de integratie van Turken in Nederland.

- 9 Geef met gegevens uit tabel 1 een mogelijke toekomstvoorspelling van de integratie van Turken in Nederland. Gebruik in je antwoord het begrip *sociaal kapitaal*.

Opgave 2 Omgevallen fiets als teken van verloedering

tekst 2 onderzoek naar 'tekenen van verloedering': omgevallen fiets in welvarende buurt iets eerder opgeraapt

Het is een van de bekendste theorieën uit de criminologie: de wet van de gebroken ruiten. Als ergens iets kapot of smerig is, werkt dat asociaal gedrag, vandalisme en criminaliteit in de hand en rukt de verloedering op. De theorie, in de jaren tachtig geïntroduceerd door Amerikaanse wetenschappers, vormde in de jaren negentig de basis voor het zero-tolerance-beleid van New Yorks burgemeester Giuliani.

"De theorie is eigenlijk nooit goed onderzocht", zegt Beate Volker, hoogleraar sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Daarom zette zij een grootschalig onderzoek op naar de invloed van 'tekenen van verloedering'.

Volker liet in 33 wijken in vijf steden (Amsterdam, Amersfoort, Utrecht, Rotterdam en Den Haag) 84 experimenten uitvoeren. In drie varianten. Bij een van de varianten lag een geadresseerde brief met postzegel naast een brievenbus. De ene keer was de plek schoon, de andere keer lag er afval. Gekeken werd of het afval invloed had op het aantal mensen dat de brief oprapte en in de bus deed.

De twee andere versies waren vergelijkbare experimenten met een omgevallen fiets en een brief die zichtbaar een biljet van 5 euro bevatte.

Zo kon Volker vaststellen of mensen zich minder vaak 'netjes' gingen gedragen als er rommel op straat lag. Ze ontdekte dat de invloed van rotzooi op het gedrag veel minder sterk was dan op grond van de theorie van de gebroken ruiten mocht worden verwacht. Met of zonder troep, brieven en fietsen werden opvallend weinig opgeraapt – slechts in 4,7 procent van de gevallen. De 'tekenen van wanorde' hadden wel effect, maar niet veel. In sommige gevallen bleek het effect zelfs omgekeerd: dan zette rommel mensen aan tot corrigerend gedrag.

De uitkomsten van Volkers experimenten verschilden per buurt. De reacties van mensen op de brieven en omgevallen fietsen bleken niet zozeer samen te hangen met de aan- of afwezigheid van troep, maar vooral met de eigenschappen van de buurt. In 'betere' wijken met veel welvarende gezinnen werden brieven vaker gepost en fietsen vaker opgeraapt dan in buurten waar bewoners minder kapitaalkrchtig en lager opgeleid zijn. De reacties verschilden ook per individu. Ouderen en vrouwen zijn meer geneigd tot prosociaal*) gedrag dan jongeren. Volker: "De reacties op tekenen van verloedering zijn niet overal en voor iedereen hetzelfde."

*) *prosociaal* = niet alleen gericht is op het eigen welzijn, maar ook op dat van anderen.

bron: de Volkskrant, 17 januari 2018, Cor Speksnijder

Gebruik tekst 2.

Beate Volker, hoogleraar sociologie aan de Universiteit van Amsterdam zette een onderzoek op naar de invloed van tekenen van verloedering. Zij onderzocht een van de bekendste wetten uit de criminologie: 'de wet van de gebroken ruiten'. Haar onderzoeksteam kwam tot een heel andere conclusie dan de onderzoeken tot nu toe.

- 10** Leg uit waarom het onderzoek van Beate Volker betrouwbaar is. Maak in je uitleg gebruik van:

- een omschrijving van het begrip betrouwbaarheid van onderzoek;
- een voorbeeld uit de tekst waaruit de betrouwbaarheid van het onderzoek blijkt.

Beate Volker kwam tot de conclusie dat de reacties op verloedering niet overal en voor iedereen hetzelfde zijn. In bepaalde buurten werd de brief vaker gepost en de fiets rechttop gezet dan in andere buurten.

- 11** Leg uit dat de manier waarop mensen reageren op tekenen van verloedering samenhangt met de cultuur in de buurt en de mate van sociale controle. Maak in je uitleg gebruik van:
- de omschrijving van het kernconcept cultuur;
 - een voorbeeld uit tekst 2 waaruit de verschillen in (sub)culturen blijken;
 - het begrip sociale controle.

De reacties van mensen op de brieven en omgevallen fietsen bleken niet zozeer samen te hangen met de aan- of afwezigheid van troep, maar vooral met de eigenschappen van de buurt.

- 12** Leg uit wat het verband is tussen de buurt waarin men opgroeit en het socialisatieproces. Maak in je uitleg gebruik van:
- de omschrijving van het kernconcept socialisatie;
 - een voorbeeld uit de tekst.

Een van de conclusies uit het onderzoek van Beate Volker is dat ouderen meer geneigd zijn tot prosociaal gedrag dan jongeren.

Stelling:

Informalisering van de contacten leidt tot een afname van gezag en de controle over waarden en normen van jongeren.

- 13** Ben je het eens of oneens met deze stelling? Maak in je argumentatie voor je standpunt gebruik van:
- de omschrijving van het kernconcept gezag;
 - de uitleg van het begrip informalisering.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen objectieve veiligheid en subjectieve veiligheid.

- 14** Doet de theorie uit de criminologie van 'de wet van de gebroken ruiten' (zie tekst 2) een voorspelling over subjectieve of objectieve veiligheid? Licht je antwoord toe en gebruik in je toelichting:
- de begrippen objectieve veiligheid en subjectieve veiligheid;
 - tekst 2.

Onveiligheid is een onderwerp dat hoog op de publieke agenda staat. Het is dan ook een maatschappelijk vraagstuk te noemen.

- 15** Leg uit waarom onveiligheid ook een politiek vraagstuk is aan de hand van twee kenmerken van een politiek vraagstuk.

Critici deden de theorie van *de gebroken ruiten* af als een vrijbrief om de politie hard te laten optreden tegen ook de kleinste overtredingen.

- 16** Leg uit binnen welke politieke ideologie hard optreden van de politie, ook tegen kleine overtredingen, past. Betrek in je antwoord:
- de opvattingen van deze ideologie over criminaliteitsbestrijding;
 - een voorbeeld van een oplossing voor de aanpak van rommel op straat/buurt die past binnen deze ideologie;
 - de strategie in het overheidsbeleid waar deze stroming vanuit gaat.

Sociale controle is een manier om de leefbaarheid in de buurt te vergroten en (kleine) criminaliteit te voorkomen. Bij sociale controle kan sprake zijn van formele en informele sociale controle.

- 17** Leg uit wat het verschil is tussen formele en informele sociale controle als het gaat om het voorkomen van kleine criminaliteit in een buurt.

De informele sociale controle in buurten neemt af. Sociologen noemen als verklaring hiervoor het proces van individualisering.

- 18** Verklaar de afname van de informele sociale controle met behulp van:
- de omschrijving van het kernconcept individualisering;
 - de dimensie van Hofstede van de individualistische samenleving.

De mate van sociale cohesie in een buurt kan ook een aanwijzing zijn voor de mate waarin er informele sociale controle plaatsvindt in de buurt.

- 19** Leg uit hoe meer sociale cohesie een aanwijzing kan zijn voor meer informele sociale controle in een buurt. Gebruik in je antwoord:
- de omschrijving van het kernconcept sociale cohesie;
 - het begrip informele sociale controle.

Opgave 3 Liefde en sociale ongelijkheid

tekst 3 Liefde leidt tot segregatie

Er zijn meer 'powerkoppels' in Nederland. En ze wonen vooral in de stad. Dit heeft te maken met de groeiende bestaansonzekerheid in de samenleving, zegt Jan Latten, hoogleraar demografie aan de Universiteit van Amsterdam en hoofdemograaf bij het Centraal Bureau voor de Statistiek. Steeds meer mensen hebben een flexibel contract; vooral jonge mensen lukt het moeilijk aan een vaste baan te komen. Het ideaal van huisje-boompje-beestje is voor hen niet vanzelfsprekend meer.

Hoe kun je er dan toch voor zorgen dat je het redt in de maatschappij? "Door partnerkeuze", zegt Latten. "Door met iemand te trouwen die je economische en sociale kansen in de samenleving vergroot."

Dat toeval niet zo'n grote rol speelt in de liefde, verkondigt Latten, gespecialiseerd in relatievorming, al langer. Liefde vinden we binnen een kleine groep gelijkgestemden: mensen die ons economisch vooruithelpen – of in elk geval niet achteruit. Door de flexibilisering van de arbeidsmarkt neemt die economische component van relaties toe, ziet hij.

In dit spel van relatievorming zijn hoogopgeleiden de grote winnaars. Zij trouwen elkaar, en zelden nog 'omlaag', zoals dat vroeger gebeurde. Toen konden hoogopgeleide mannelijke kostwinners hun economische positie niet verbeteren. Ze hanteerden sociale criteria: of een vrouw mooi was, gezond of sociaal intelligent. Nu zijn die voordelen gelijkmatiger over mannen en vrouwen verdeeld. Een hoogopgeleide man of vrouw kan die toch al gunstige kansen verdubbelen: op een hoog inkomen, een goede gezondheid, een mooi huis in een fijne buurt.

Terwijl hoogopgeleiden hun kansen in de samenleving verdubbelen, gaan laagopgeleiden er individueel juist op achteruit. Zij kunnen zich in economisch opzicht niet aan hun partner optrekken. Ze liggen überhaupt slechter in de relatiesmarkt, vooral laagopgeleide mannen met een flexibel contract of zonder baan. Als het inkomen van de man slinkt, neemt de kans op echtscheiding toe. Laagopgeleide fulltime werkende vrouwen hebben minder kans om zwanger te worden.

In een samenleving waarin opleidingsniveau bepalender wordt voor je kansen, zullen laagopgeleiden vaker alleen blijven, denkt Latten.

Het gevolg is dat de contrasten in de samenleving groeien: tussen hoog- en laagopgeleid, tussen Randstad en periferie. Latten schetst een toekomstbeeld van een Randstedelijk gebied waar veel 'powerkoppels' wonen, die sociaal succesvol zijn, met veel vertrouwen in elkaar en in de politiek. En een periferie met achterblijvers: eenling, laagopgeleid, kwetsbaar. Zij kunnen hun weg in de samenleving maar moeilijk vinden.

Kun je een ontwikkeling wel bijsturen, die voortkomt uit de meest persoonlijke drijfveer van de mens: de liefde? Dat is een open vraag, zegt Latten. "Verliefdheid is een volstrekt legitieme drijfveer. Maar het leidt ook tot segregatie, inkomensverschillen en achterblijvers."

bron: www.nrc.nl, 5 november 2017, ingekort

Gebruik tekst 3.

- 20 In tekst 3 wordt geschreven over de kansen op de huwelijksmarkt. Leg uit dat hier sprake is van een verhoudingsvraagstuk. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het hoofdconcept verhouding;
 - de omschrijving van het kernconcept sociale ongelijkheid.

Er zijn vier soorten sociale ongelijkheid.

- 21 Leg uit welke van de vier je herkent in tekst 3 en geef hierbij een citaat uit de tekst waaruit dit blijkt.

Er is een verband tussen sociale ongelijkheid en sociale cohesie dat als volgt geformuleerd wordt in een stelling.

Stelling: Wanneer de sociale ongelijkheid toeneemt, neemt de sociale cohesie af.

- 22 Geef op basis van tekst 3 een argument **voor** en een argument **tegen** deze stelling.

Gebruik bij beide argumenten:

- een voorbeeld uit tekst 3;
- de omschrijving van het kernconcept sociale cohesie.

Nederland is in de twintigste eeuw van een gesloten samenleving een opener samenleving geworden ten aanzien van sociale mobiliteit.

- 23 Geef op basis van tekst 3 een onderbouwd oordeel over het open karakter van de huidige Nederlandse samenleving.

Gebruik in je antwoord:

- een kenmerk van open samenlevingen;
- een voorbeeld uit tekst 3.

Een van de meest in het oog springende kenmerken van de moderne westerse samenleving is het proces van individualisering. Dit zie je onder andere aan de partnerkeuze. Individualisering wordt als een positief en als een negatief proces gezien.

- 24 Leg uit dat in tekst 3 ten aanzien van partnerkeuze individualisering als een positief en als een negatieve proces te herkennen is.

Gebruik in je uitleg:

- de omschrijving van het kernconcept individualisering;
- voorbeeld uit tekst 3 van individualisering als positief proces en;
- voorbeeld uit tekst 3 van individualisering als negatief proces.

In de tekst wordt gesproken over een groep achterblijvers: eenlingen, laagopgeleid en kwetsbaar, die moeilijk hun weg in de samenleving kunnen vinden.

- 25 Leg uit waarom deze groep volgens de anomietheorie een groter risico loopt om crimineel gedrag te vertonen. Gebruik in je uitleg de anomietheorie.

- 26 Noem vanuit de sociaaldemocratische ideologie een maatregel die de overheid zou kunnen nemen om de sociale positie van de groep achterblijvers te verbeteren. Leg vervolgens uit waarom deze maatregel past bij deze ideologie.

- 27 Noem vanuit de liberale ideologie een maatregel die de overheid zou kunnen nemen om de sociale positie van de groep achterblijvers te verbeteren en leg vervolgens uit waarom deze maatregel past bij deze ideologie.

In tekst 3 wordt een verband geschetst tussen opleidingsniveau en kansen op de huwelijksmarkt.

- 28 Geef aan wat de afhankelijke variabele en wat de onafhankelijke variabele is en leg aan de hand van de tekst uit waarom.

Gebruik regel 1 t/m 20 van tekst 3.

- 29 Leg uit waarom je bij het verband tussen opleidingsniveau en de kansen op de huwelijksmarkt **niet** kan spreken van causaliteit. Maak in je uitleg gebruik van:

- de betekenis van causaliteit;
- een voorbeeld uit regel 1 t/m 20 van tekst 3 waaruit deze uitleg blijkt.

Wil je weten hoe je de toets hebt gemaakt? De antwoorden staan op mijnexamenbundel.nl. Vul je punten in en bekijk je score per onderwerp. Je scores worden bewaard.

examenbundel >

havo Nederlands
havo Engels
havo Duits
havo Frans
havo Economie
havo Bedrijfseconomie
havo Maatschappijwetenschappen
havo Geschiedenis
havo Aardrijkskunde
havo Wiskunde A
havo Wiskunde B
havo Scheikunde
havo Biologie
havo Natuurkunde

samengevat }

havo Economie
havo Bedrijfseconomie
havo Maatschappijwetenschappen
havo Geschiedenis
havo Aardrijkskunde
havo Wiskunde A
havo Wiskunde B
havo Scheikunde
havo Biologie
havo Natuurkunde
havo/vwo Nederlands 3F/4F
havo/vwo Rekenen 3F

Tips, tricks en informatie die jou helpen bij het slagen voor je eindexamen vind je op examenbundel.nl! Nog meer kans op slagen? Volg ons ook op social media. #geenexamenstress

examenidoom + examenbundel + samengevat + zeker slagen! = #geenexamenstress

examenidoom

havo Engels
havo Duits
havo Frans

zeker slagen !

voor vmbo, havo én vwo

